

HRVATSKA U PRVOJ POLOVINI XIX STOLJEĆA

Hrvatske zemlje nakon mira u Campo Formiju, 1797.

Strah od širenja ideja Francuske revolucije učvrstio je savezništvo između vladara Habsburške Monarhije, Franje I i konzervativnog ugarskog i hrvatskog plemstva, pa će se oni trzati na svaki pokušaj iznošenja nekakvih liberalnih ideja. Odjek Francuske revolucije i nije bio posebno snažan na teritoriju Hrvatskih zemalja, posebno zbog zaostalosti, izoliranosti i slabo razvijenog građanskog sloja. Ipak, među malobrojnomo građanskom i intelektualnom elitom širile su se liberalne ideje, za što je najzaslužniji bio **rad Maksimilijana Vrhovca**, koji se posvetio tiskanju revolucionarnih letaka i pjesama u svojoj tiskari.

Kako su Habsburgovci bili jedni od glavnih članova protufrancuske koalicije još od vremena Francuske Revolucije, naravno da su postali i jedni od najvećih suparnika Napoleonovih osvajачkih pokušaja. Tijekom prvog rata protiv Francuza i Napoleona, iako su se hrvatski vojnici posebno istaknuli, pa čak i izvojevali pobjedu protiv Napoleonove vojske blizu Verone, carska austrijska vojska je poražena, a mir je sklopljen u **Campo Formiju, 1797.** Prema odredbama tog mira, Austrija je Napoleonu predala Belgiju i Lombardiju, a zauzvrat je dobila bivše mletačke posjede na istočnoj obali Jadrana, jer je Napoleon prekinuo postojanje Mletačke Republike.

Prvi se put nakon gotovo četiri stoljeća mletačke vlasti u Dalmaciji ukazala mogućnost sjedinjenja dalmatinskih zemalja s Hrvatskom. U hrvatskim je zemljama zavladao pravo oduševljenje. Predstavnici dalmatinskog plemstva i Crkve sastavili su poslanstvo koje je

Slika 1: Francuski maršal Auguste Marmont

trebalo krenuti za Beč, te od kralja tražiti ostvarenje njihovih **zahtjeva za sjedinjenjem**. Jedan od glavnih pokretača akcije za sjedinjenje bio je **franjevac Andrija Dorotić**, koji je sastavio i proglas "*Narodu Dalmatinskom*". Oduševljenje je bilo još i veće kada je u Dalmaciju stigla carska vojska na čelu s generalom Matom Rukavinom, koji je bio veliki pristaša ujedinjenja.

Sam vladar, kao i svi na Dvoru nisu imali želja za takve ustupke Hrvatima, jer se mislilo da bi time ojačali ne samo Hrvatsku već i Ugarsku. Zbog toga je Franjo I Dalmaciju podredio izravno bečkoj vladi, a na čelo civilne uprave imenovao je carskog komesara **Rajmunda Thurna**. Hrvatima nije pomogla ni podrška Ugarskog sabora, čiji su se zastupnici također zalagali za pripojenje Dalmacije

Hrvatskoj, jer su ih smatrali sastavnim dijelovima Ugarskog Kraljevstva. Austrijska uprava u Dalmaciji u potpunosti se **oslanjala na Talijane**, koji su se protivili ujedinjenju s

Hrvatskom, pa je tako talijanski postao službeni jezik u Dalmaciji, a istovremeno se ukidaju autonomije istarskih i dalmatinskih komuna. Izvan austrijske uprave, ali pod zaštitom Habsburgovaca ostala je slobodna Dubrovačka Republika.

Hrvatska u vrijeme francuske uprave, 1805. – 1813.

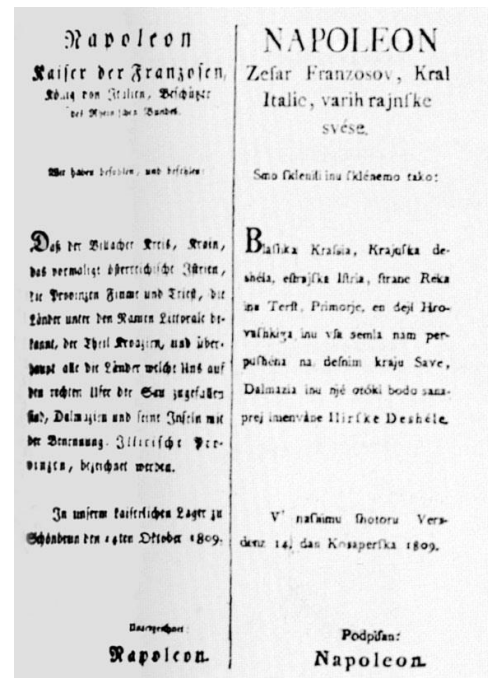
Austrijska se vlast u Dalmaciji nije održala dugo, jer je u ratu protiv Napoleona doživio katastrofalni poraz u **bitki kod Austerlitza** (Slavkova) 1805., nakon čega je sklopljen **mir u Požunu**, po čijim je odredbama Austrija morala predati Dalmaciju i Istru Francuzima. Stečene hrvatske krajeve Napoleon je priključio Kraljevini Italiji. Na cijelom području francuske uprave u Dalmaciji i Istri uvodi se **dvojna uprava**: na čelu vojne uprave bio je

francuski maršal **Auguste Marmont**, a na čelu civilne uprave bio je Mlečanin **Vicenzo Dandolo**. Francuska uprava bila je početak modernizacije društva u Dalmaciji, a sam Vincenzo Dandolo objavio je javni proglas na hrvatskom i talijanskom jeziku, u kojem obećava dobru upravu i pozitivne gospodarske promjene.

Francuski dolazak na istočnu obalu Jadrana zaoštrilo je situaciju na tom području, jer su što bolje položaje željeli prigrabiti i Austrija i Rusija i Engleska. Austrija prodaje Rusima Kotor, a oni još k tome zauzimaju Korčulu, a takva blizina Rusa poremetila je planove Napoleona da ima čistu vezu s Osmanskim Carstvom i u takvoj situaciji Dubrovnik se našao u procijepu između Francuza i Rusa, a uz to Rusi i Crnogorci zauzeli su Boku Kotorsku. Francuska vojska je pod izgovorom prolaza prema Kotoru, ušla 26. V 1806. u Dubrovnik i okupirala ga. Formalni proglas o **ukidanju Dubrovačke Republike** objavio je maršal Marmont okupljenom dubrovačkom Senatu 31. I 1808., a Napoleon je taj čin službeno potvrdio 3. VI 1808. **Mirom u Tilzitu, 1807.**, nakon što je Napoleon porazio Ruse, Francuska dobiva i Boku Kotorsku, čime se Konavli zaštićuju od pljačkaških pohoda Crnogoraca.

Austrijski neuspjesi protiv Napoleona nastavili su se i dalje, pa je novi austrijsko-francuski rat završen **mirom u Schönbrunnu, 1809.** Austrijski car Franjo primoran je tim mirom predati Francuzima sve hrvatske zemlje južno od Save, cijelu Istru, Kranjsku i dio Koruške, a od tih je zemalja, zajedno s Dalmacijom, Napoleon stvorio **Ilirske provincije** s upravnim središtem u Ljubljani, a na čelu je bio maršal Marmont, koji je od Napoleona dobio titulu vojvode Dubrovačkog. Osim toga, Franjo je dao i svoju kćer

Napoleonu za ženu, što je za njega bilo veliko poniženje, ali austrijski kancelar Metternich, koji je

Slika 2: Napoleonov proglas o stvaranju Ilirskih provincija

posredovao tom braku, držao je to velikim uspjehom austrijske vanjske politike.

Francuska uprava unijela je mnoge promjene u dalmatinsko društvo. Ubrzano se ukidaju staleške razlike, izjednačavaju se porezne obveze kod stanovništva kao i jednakost građana pred zakonom, a uveden je i Napoleonov kodeks u zakonski sistem, čime se modernizira sudstvo i uprava. Francuzi i njihova uprava puno su pozitivnih promjena unijeli i u kulturni razvoj juga Hrvatske, ponajprije poticanjem razvoja školstva otvaranjem niza pučkih škola i gimnazija, ali problem je što se nastava ne održava na hrvatskom jeziku. Istovremeno se potiče razvoj narodne kulture i narodnog jezika, pa tako od 1806. u Zadru počinju izlaziti prve novine na hrvatskom jeziku – **"Kraglski Dalmatin"**, a kako je maršal Marmont bio oduševljen hrvatskim jezikom poticao je hrvatske

Slika 3: Naslovnica prvog broja Kraglskog Dalmatina

jezikoslovce za rad na standardiziranju jezika. Na osnovi tog poticaja jezikoslovac **Šime Starčević** objavio je djelo **"Nova ričoslovnica ilirička"**, kojim se zalaže za

jedinstveni hrvatski jezik, a njegova gramatika utemeljena je na ikavštini ličkog seljaka.

Naravno nije sve bilo idilično za vrijeme francuske uprave, a narod im je ponajviše zamjerao loš odnos prema Crkvi, za koju je stanovništvo posebno vezano. Također česta i masovna novačenja muškaraca za potrebe ratova izazivalo je nezadovoljstvo kod Dalmatinaca, a zbog tih ratova povećavaju se i porezi stanovništvu. Francuzi 1806. ukidaju postojanje **Poljičke Republike**, što izaziva ustanak u Poljicama.

Francuska uprava učinila je mnogo i na olakšavanju komunikacija u dotad nepovezanim dalmatinskim prostorima izgradnjom mnogih cesta. Posebno je kvalitetno povezan prostor Dalmatinske Zagore cestama koje se još uvijek koriste, kao dionice Zadar – Skradin – Šibenik ili Knin – Trilj – Vrgorac – Metković – Dubrovnik.

Sagrađena je i nova cesta na dionici Karlovac – Rijeka, **Lujzijana**, po imenu Napoleonove nove žene Marije Lujze.

Slika 4: Itinerari prvih cestovnih pravaca koji su povezivali Karlovac s Primorjem

Nova austrijska uprava u Dalmaciji, 1813. – 1822.

Promijenjene okolnosti u Dalmaciji došle su s tragičnim Napoleonovim pohodom na Rusiju, kada je Napoleona uništila ruska zima i vješta ruska taktika, a na to sve će se pridodati veliki francuski poraz u **bitki naroda kod Leipziga, 1813.**, što će Franjo I iskoristiti i vratiti izgubljene Ilirske Provincije pod svoju kontrolu. Ponovno se počela ponavljati situacija iz 1797. i zahtjevi iz Dalmacije i Hrvatske o sjedinjenju, ali Franjo nije pokazivao nikakve namjere da do sjedinjenja i dođe, čak je Hrvatsku snašla još gora sudbina, naime car Franjo odlučio je da niti Hrvatsku južno od Save neće sjediniti s matičnom Hrvatskom, a svoju je odluku opravdavao činjenicom da je ta područja dobio **"na maču"**, pa može sam odlučivati o svemu. Unatoč protestu Hrvatskog i Ugarskog Sabora i nekih utjecajnih pojedinaca, kao što je Maksimilijan Vrhovac, car je sve do 1822. ustrajao u tome da se teritorij Ilirskih Provincija organizira kao **Kraljevina Ilirija**. Te godine Franjo I ukida Kraljevinu Iliriju, a prekosavsku Hrvatsku vraća pod upravu bana i Sabora.